

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Perinnebiotooppien ja luonnonlaidunten laadukas hoito

Sari Björk
18.1.2023

Esityksen sisältö

- Mitä ovat perinnebiotooppi ja luonnonlaidun?
- Hoidon tavoitteet
- Hoidon suunnittelu ja hoitosuunnitelma
- Hoitomenetelmät
- Vaihtelut sää- ja kasvuolosuhteissa
- Ongelmalliset kasvilajit
- Rehevyyden taltuttaminen
- Lyhyesti ympäristösopimuksesta
- Linkit

Mikä on perinnebiotooppi?

- Perinnebiotooppi eli perinneympäristö on keto, niitty, hakamaa ja metsälaidun, joissa on nähtävissä selviä merkkejä laidunnuksesta tai alueen käytöstä karjan rehuntuotantoon.
- Perinnebiotooppi on avoin tai puustoinen alue, jonka omaleimainen rakenne ja runsas lajisto ovat muovautuneet perinteisen karjatalouskäytön myötä.
- Perinnebiotoopit ovat kaikkein uhanalaisimpia luontotyyppisiä Suomessa, ja huomattava osa Suomen uhanalaisista kasvi- ja hyönteislajeista elää perinnebiotoopeilla.
- Suomessa on nykyisin laidunnuksen ja muun hoidon piirissä noin 30 000 hehtaaria perinnebiotooppeja.

Mikä on perinnebiotooppi?

- Suomessa tavataan 40 erilaista perinnebiotoopin luontotyyppiä, jotka voidaan jakaa 12 eri luontotyyppiryhmään:
 - Nummet, kalliokedot, kedot, tuoreet niityt, kosteat niityt, järven- ja joenrantaniityt, merenrantaniityt, tulvaniityt, suoniityt, lehdesniityt, hakamaat, metsälaitumet
 - Lisätietoa perinnebiotooppien luontotyypeistä löytyy esimerkiksi [ympäristö.fi](https://ymparisto.fi) -sivustolta

Mikä on luonnonlaidun?

- Luonnonlaidun on maatalousympäristössä pellon ulkopuolinen laidun, jota käytetään karjan rehuntuottoon ja jota ei nykytilassaan voida luokitella perinnebiotoopiksi tai kunnostettavaksi perinnebiotoopiksi.
- Luonnonlaidun on niitty tai puuton tai vähäpuustoinen alue, jota ei lannoiteta ja jonne ei viedä rehua.
- Luonnonlaitumia voivat olla myös luontoarvoiltaan monimuotoiset ja maisemaltaan merkittävät peltojen reunavyöhykkeet ja peltoalueiden metsäsaarekkeet.
- Luonnonlaitumesta voidaan tehdä ympäristösopimus, jos sillä on muusta ympäristöstä erottuvia luonto- tai maisema-arvoja, joita voidaan edistää laiduntamalla tai niittämällä. Luonnonlaitumen tulee sijaita maatalousympäristöön kuuluvassa maisemakokonaisuudessa.

Sopiva alue luonnonlaitumeksi?

- Alueella on laidunnus- tai niittohistoriaa.
- Aluetta ei ole muokattu vuosikymmeniin.
- Alue on avoin tai puoliavoin niittymäinen alue.
- Alue on sekapuustoinen ja lehtipuuvaltainen; isoja vanhoja puita tai niitty-laikkuja.
- Alue on helposti kunnostettavissa raivaamalla.
- Alue tuottaa tarpeeksi rehua koko kasvukauden ajan tai suuren osan kasvukautta.
- Alue on helposti aidattavissa ja valvottavissa.
- Alue on laiduntavalle eläinlajille turvallinen ja kooltaan riittävän suuri.

Hoidon tavoitteet 1/2

- Hoidon tavoitteena on säilyttää alueen monimuotoista ja omaleimaista kasvi- ja eliölajistoa sekä ihmisen ja karjan luomaa kulttuurimaisemaa.
- Hoidon tarkoituksena on estää alueen rehevöityminen ja umpeen kasvaminen
- Perinnebiotooppien hoitaminen auttaa niissä elävää runsasta uhanalaista lajistoa.
- Luonnonlaitumen hoidon tavoite on, että alueen ravinteikkuus vähenee, sillä monet vaateliaat niittykasvit vaativat ravinneköyhän maaperän.

Hoidon tavoitteet 2/2

- Hoitosuunnitelman toimenpiteillä säilytetään tai edistetään sopimusalueen tavanomaista arvokkaampia luonto- tai maisema-arvoja hoitamalla kasvi- ja eläinlajien säilymisen ja lisääntymisen sekä viljelymaiseman kannalta tärkeitä alueita tai kohteita.
 - Toimenpiteiden on perustuttava paikallisen luonnon edellytyksiin ja toteutuksessa on kiinnitettävä huomiota alueellisiin erityispiirteisiin, maisemaan ja kulttuuriperinteeseen.
- Perinnebiotoopin tai uhanalaisen lajin esiintymän hoito tulee suunnitella ja toteuttaa siten, että hoito on eduksi alueen maatalousluonnon monimuotoisuudelle.
- Muunlaisilla kohteilla maiseman hoito voi olla ensisijainen tavoite.

Hoidon suunnittelu

- Maastohavaintojen sekä alueen ominaispiirteiden ja käyttöhistorian perusteella laaditaan suunnitelma alueen ennallistamiseksi ja hoitamiseksi.
 - Alueen luontotyypin tunnistaminen, kunnostus- ja hoitotarpeen arvioiminen, hoidon tavoitteet, tiedot alueen aiemmasta käytöstä, luontoarvoista, lajistosta sekä lajien menestymiseen vaikuttavista tekijöistä

Hoitosuunnitelman sisältö 1/3

- Suunnitellun hankkeen yleiskuvaus ja tavoitteet, joiden perusteella voidaan arvioida alueen luonto- ja maisema-arvoja.
- Arvio hankkeen vaikutuksista ympäristöön tai maisemaan
- Sopimusalueen hoidon tavoitteet
- Lohko- tai hoitokokonaisuuskohtaisesti perustamis-, hoito- ja muut toimenpiteet ja niiden toteutusaikataulu vuosittain (toimenpiteiden aikataulu taulukon muotoon)
- Selostus, miten toimenpiteet edistävät koko sopimuksen tavoitteiden saavuttamista.
- Tuplarahoitus selvitys; selvitys toimenpiteistä, joiden toteuttamisesta maksetaan jo muuta Euroopan unionin tai kansallisen tukijärjestelmän tukea.

Hoitosuunnitelman sisältö 2/3

- Puustoon kohdistuvat hakkuut ja muut toimenpiteet; suunnitelmassa on otettava huomioon koko alue ja sen puusto (raivattava alue, poistettavat puulajit ja pensaat)
- Laiduntaminen: laidunnustapa ja -aika, laiduneläimet ja niiden määrä
- Niittäminen: niittomenetelmät ja -ajankohdat, niittojätteen käsittely.
- Hoitosuunnitelmaan tulee kirjata, jos jollakin lohkolla aiotaan toteuttaa aitaamista ja peruskunnostusraivausta; jos tieto löytyy suunnitelmasta, voi toimenpiteen ilmoittaa ko. lohkolle sinä vuonna, kun aikoo sen toteuttaa ja samalla rastilla hakea maksua Vipu-palvelussa.
- Petoaita-toimenpiteen voi lisätä hoitosuunnitelmaan sopimuskauden aikana (ELY-keskus hyväksyy); ilmoitetaan ko. lohkolle Vipu-palvelussa sinä vuonna, kun aikoo toimenpiteen toteuttaa.

Hoitosuunnitelman sisältö 3/3

- Sopimuksen perustason mukaiset hoidon vaatimukset ja rajoitukset on mainittava suunnitelmassa, jos lohko sijaitsee ko. alueella.
 - Ilmoita, jos kohde on luokiteltu arvokkaaksi perinnemaisemaksi tai jos kohde sijaitsee arvokkaalla maisema-, Natura-, muinaismuisto- tai suojelualueella. Listaa myös alueen huomionarvoiset kasvi- ja eläinlajit.
- Suunnitelmassa on mainittava myös esimerkiksi:
 - Sopimusalueella sijaitsevien, perinteisten karjatalouteen liittyvien rakennelmien ja rakenteiden ylläpito ja kunnostus sekä alueen laidunnus (kulttuuriperinnön hoito)
 - Hoidon vaatima välivuosi laidunnuksessa
 - Jos poistaa ongelmakasveja
- Hoitosuunnitelmaksi voidaan hyväksyä myös Metsähallituksen toimenpide- tai työkohdesuunnitelma.

Hoitotoimenpiteet

- Peruskunnostus, puiden ja pensaiden kunnostus- ja ylläpitöraivaus
- Raivausjätteen korjuu (on korjattava, ellei hoitosuunnitelmassa muuta edellytetä)
- Vuosittainen laidunnus
- Vuosittainen niitto
- Niittojätteen korjuu (on korjattava, ellei hoitosuunnitelmassa muuta edellytetä)
- Vieraslajikasvien poisto
- Lehtipuiden lehdestys ja muut vastaavat toimenpiteet
- Tapauskohtainen lannoitus tai vesakon kemiallisen torjunnan kantokäsittely tai jättiputken kasvuston kemiallinen torjunta mahdollista (ELY-keskuksen päätös)

Hoitotoimenpiteistä on pidettävä ajantasaista hoitopäiväkirjaa.

Kielletyt hoitotoimenpiteet

- Sopimusaluetta ei saa muokata, lannoittaa tai käsitellä kasvinsuojeluaineilla.
- Sopimusaluetta ei saa ojittaa tai metsittää.
- Sopimusalueella ei saa toteuttaa sellaista puuston hakkuuta, joka ei sisälly hoitosuunnitelman mukaisiin luonnon monimuotoisuutta ja maisemaa edistäviin raivauksiin.

Peruskunnostus, kunnostusraivaus, ylläpitoraivaus

- Peruskunnostuksen tavoitteena on palauttaa hoitamattomana ollut alue mahdollisimman lähelle alkuperäistä tilaa puuston ja pensaikon raivauksella sekä ei-toivotun kasvillisuuden poistamisella. Tämä on välttämätöntä esimerkiksi
 - ruovikoituneilla ja pensoittuneilla rantaniityillä
 - heinän ja taimikon tai katajien valtaamilla kedoilla
 - tuoreilla niityillä ja metsittyneillä hakamailla.
- Ylläpitoraivausta tehdään hoidon jatkuessa.
- Raivausjäte kerätään ja kuljetetaan pois alueelta rehevöitymisen estämiseksi.

Puoliavoimet alueet, hakamaiset reunavyöhykkeet ja hakamaasaarekkeet

- Hoidon tavoitteena on puuston harventaminen puoliavoimen hakamaiseksi, jolloin puiden latvukset peittävät noin kolmanneksen alueen pinta-alasta. Metsäsaarekkeilla puuston voi jättää tiheämmäksi tuulenkaatojen välttämiseksi. Metsätaloudelle tyypillisistä tasavälisistä harvennuksista luovutaan, ja harvennuksella pyritään avoimien alueiden ja puuryhmien mosaiikkimaiseen vuorotteluun.
- Hoito aloitetaan poistamalla puustoa ja pensaikkoa avoimena säilyneiden niittylaikkujen sekä vanhojen vahvaoksaisten puiden ja katajien ympäriltä.
- Erityisesti kookkaat vanhat lehtipuut, maisemallisesti kauniit puuyksilöt sekä laho- ja kolopuut pyritään säilyttämään.
- Puuston uudistuminen varmistetaan jättämällä puuryhmien yhteyteen myös nuoria puita.
- Puulajiston monimuotoisuutta lisätään suosimalla katajia, lehtipuita, erityisesti jaloja lehtipuita, marjovia puita sekä pensaita.

Avoimet alueet

- Hoidon tavoitteena on lisätä alueen avoimuutta ja valoisuutta sekä vähentää ravinteisuutta.
- Hoito aloitetaan raivaamalla umpeutuneilla niityillä juuri- ja kantovesoja muodostavat lehtipuut sekä erityisesti kuuset. Voimakkaasti versovien puiden, kuten haapojen ja harmaaleppien kasvu saadaan pysähtymään tehokkaasti kaulaamalla.
- Erityisesti kookkaat vanhat lehtipuut, maisemallisesti kauniit puuyksilöt sekä laho- ja kolopuut pyritään säilyttämään. Myös muutamia katajia voi jättää alueelle.
- Laidunniityillä karja huolehtii vesakontorjunnasta.
- Rantametsien reunaan voidaan jättää maisemaa pehmentäviä pensaita. Myös vanhoja pajuja voidaan säästää vesakontorjunnan hillitsemiseksi.
- Tulvaniityillä raivataan joenuoman kovemman virran puoleinen ja kulutukselle altis ranta vaiheittain joentörmän sortumisen estämiseksi.

Aitaaminen

- Alueen peruskunnostusta on yleensä myös aitojen rakentaminen hoitosuunnitelman mukaisesti.
 - Aidat eläinryhmien tarpeiden mukaan, petoaidat, ylityssillat, kulkuväylät ihmisille
- Rantalaitumella aitaukset voidaan rakentaa vesirajaan asti, jotta eläimet pääsevät laiduntamaan myös matalaan rantaveteen. Mikäli ranta on hyvin matalaa, johteet rakennetaan pitkiksi tai koko vesiraja aidataan umpeen, jotta eläimet eivät karkaa. Aitaus voidaan joutua purkamaan talveksi.
- Laidunnettava perinnebiotooppi tai perinnebiotoopiksi kunnostettava alue on yleensä erotettava aidalla muista laidunnurmista. ELY-keskus voi tapauskohtaisesti sallia vanhan niukkaravinteisen nurmen laidunnuksen yhdessä sellaisen alueen kanssa, jota koskee maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maisemanhoitosopimus, jos sopimusalue ei ole rehevöitymiselle altis.

Hoito laiduntamalla

- Laidunnus soveltuu erityisesti tuoreiden niittyjen hoitoon.
- Laiduneläimen valintaan vaikuttavat alueen koko sekä rehun laatu ja määrä.
- Rehevöityneellä niityllä laidunnuspaineen on oltava riittävän korkea.
- Kivikkoisilla tai pehmeäpohjaisilla rantaniityillä laidunnus on käytännössä ainoa mahdollinen hoitotapa.
- Laidunnuksen voi aloittaa heti niityn kasvun päästyä vauhtiin. Hyvän hoitotuloksen saavuttamiseksi laidunnusta voi jatkaa pitkälle syksyyn. Näin niitylle jää mahdollisimman vähän kasvillisuutta kulottumaan.
- Hoitotyön lopputulokseen voidaan vaikuttaa valitsemalla hoidon kannalta sopivin laiduneläin tai niiden yhteislaidunnus. Esimerkiksi nautakarja soveltuu kosteillekin niityille, mutta lampaat ja hevoset laiduntavat mieluiten kuivemmilla ja kovapohjaisilla niityillä.

Laidunnuspaine

- Laidunnuspaine on pyrittävä sovittamaan sellaiseksi, että se vastaa mahdollisimman tarkoin laitumen tuottoa.
- Sopiva laidunnuskauden aikainen eläinmäärä tiettyä pinta-alaa kohden (laidunnuspaine) on sopimusta tehtäessä varmistettava tapauskohtaisesti.
- Laidunnuspaine voi olla ensimmäisinä vuosina korkea, jos alueen ravinteikkuutta on tarkoitus vähentää. Laidunnuspainetta on tarkkailtava kuitenkin koko laidunnuskauden ajan, jotta eläimille riittää alueella tarpeeksi syötävää. Varaudu laidunnuspaineen säätämiseen vuosien välillä ja myös kasvukauden aikana, eli saatat joutua hakemaan eläimet tai osan niistä jo suunniteltua aiemmin laitumelta pois.
- Yli- ja alilaidunnus

Lohkottaminen, rotaatiolaidunnus, laidunkierto

- Lohkottaminen
 - Alueen osan jätetään lepäämään joksikin aikaa kasvukauden aikana tai koko kesäksi. Lohkottamisella alueella riittää syötävää eläimille koko kasvukauden. Lohkottamisella voidaan vähentää myös laiduneläinten loispainetta. Lepoaikana lohkon kasvilajeilla on mahdollisuus siementää ja levitä voimakkaammin.
- Rotaatiolaidunnus
 - Laidunalue on jaettu kaistoihin/lohkoihin, joilla eläimet laiduntavat lyhyitä aikoja kerrallaan.
- Laidunkierto
 - Laitumen ollessa loppuun syöty eläimet siirretään toiselle laitumelle

Hoito niittämällä

- Niittämällä on helppo hoitaa esimerkiksi pieniä ja tasaisia alueita. Koneellinen niitto sopii tasaisille, kuiville ja kivettömille alueille. Niittäminen synnyttää hyvin uniikin maiseman ja lajiston.
- Niitettävillä niityillä jälkilaidunnus on suositeltavaa lajistollisen monimuotoisuuden lisäämiseksi.
- Niitto tehdään tavallisimmin heinä-elokuun vaihteessa niittykasvien siementen kypsyttyä. Niitä pahoin umpeutuneet alueet jo ennen kukinta-aikaa ja uusi niitto myöhemmin kesällä. Voit jättää osan niitystä niittämättä alueen perhoslajiston turvaamiseksi. Jatkossa riittää yksi niitto heinä-elokuun vaihteessa. Älä niitä kesken lintujen pesinnän.
- Niitetty kasvusto on kuljetettava pois alueelta ravinteisuuden vähentämiseksi.

Vaihtelut sää- ja kasvuolosuhteissa

- Sää- ja kasvuolosuhteiden vuosittaisten vaihteluiden vuoksi suunniteltuja hoitotoimenpiteitä ei ole aina mahdollista toteuttaa hoitosuunnitelman mukaisesti
 - Kuivuus – märkyys
 - Laidunnuspaineen säätäminen eri vuosina ja kasvukauden aikana, lisärehua ei saa pääsääntöisesti antaa
 - Maaperän eroosion estäminen
 - Niittämisen ajankohta
 - Aitaamistoimenpide
 - Keskivedenkorkeus

Ongelmalliset kasvilajit

- Ongelmalajit viittaavat usein alueen rehevyyteen
- Ongelmalajeja ovat muun muassa järviruoko, sananjalka, nurmilauha, vadelma, mesiangervo, hevонhierakka, ruusu, mahdolliset vieraslajit
- Ruovikko: Laidunnus heti kasvun päästyä vauhtiin, kun ruoko on maistuvinta laiduntajille ja sen ravintoarvo on parhaimmillaan. Hoidon alkuvaiheessa voimakas laidunnuspaine vähentää tehokkaasti ruovikkoa. Niitto vähintään kahteen kertaan kasvukauden aikana.
- Sananjalka: kasvin varsien kepittäminen
- Nurmilauha: kulotus heti lumien sulettua, laidunnus, paakkujen kaivaminen tai rikkominen moottorisahalla
- Ruusu, vadelma: kaivaminen juurineen

Rehevyyden taltuttaminen

- Hoidon peruseriaatteena on poistaa kasvukauden aikana syntyvä kasvimassa laiduntamalla tai niittämällä. Niitetty kasvusto on kuljetettava pois alueelta ravinteisuuden vähentämiseksi. Näin alue ei pääse rehevöitymään eikä sille muodostu niittylajistoa tukahduttavaa kariketta.
- Jos puusto ja pensaikko on tiheää, raivaus kannattaa tehdä vaiheittain jakaen raivaukset useammalle vuodelle. Puuston ja pensaiden kertaraivauksen jälkeinen juuriston ravinnepurkaus sekä valon lisääntyminen saavat helposti alueen rehevöitymään ja vesomisen lisääntymään. Hoitoa kannattaa laidunnuksella tai niitolla heti raivauksen jälkeen.
- Raivausjäte on tärkeää kerätä ja polttaa tai kuljettaa pois alueelta ravinteisuuden vähentämiseksi. Maahan jäädessään jäte muuttuu ravinteeksi rehevöittäen maaperää ja edistäen sopimattomien lajien kasvua tulevilla kasvukausilla.

Ympäristösopimus: Maatalousluonnon ja maiseman hoitosopimukset

- Perinnebiotoopille ja luonnonlaitumelle voi hakea Maatalousluonnon monimuotoisuuden ja maiseman hoitosopimusta. Sopimusta haetaan oman alueen ELY-keskuksesta.
- Sopimus on viisivuotinen. Sopimuskausi ja -vuosi alkavat 1.5. ja päättyvät 30.4.
- Minimiala on 0,30 ha.
- Sopimuksen korvaus koostuu vuosittaisesta hoitokorvauksesta sekä tarvittaessa erillisestä aitaamis- ja/tai raivaamiskorvauksesta. Maksua on haettava vuosittain.
- Sopimusta voi hakea viljelijä tai rekisteröity yhdistys.
- Sopimusaluetta on hoidettava ja kunnostettava erillisen suunnitelman mukaisesti.
- Vuodesta 2023 alkaen kaikki uudet **sopimukset katselmoidaan maastossa.**

Neuvoa suunnitteluun ja hoitoon

- Kohteen lajistosta ja sen erityisvaatimuksista, perinnebiotooppien inventointitietoja ja muita tietoja voi kysyä apua oman alueen ELY-keskuksen perinnebiotooppiasiantuntijalta.
- Hoitosuunnitelman teettämiseen voi hakea Neuvo2030 -rahoitusta.
- Ympäristösopimusten osalta voi olla yhteydessä oman alueen ELY-keskuksen sopimuskäsittelijään.
 - Jos hoitosuunnitelmaan on tarvetta hakea muutosta, ota yhteyttä oman alueen ELY-keskuksen sopimuskäsittelijään.
- LSL-tuesta voi kysyä oman ELY-keskuksen Helmi-ihmisiltä.

Linkit

- Ruokaviraston oppaat, [Ruokavirasto.fi](https://www.ruokavirasto.fi)
 - [Luonnon monimuotoisuus maatilalla](#) -opas
 - [Perehdy perinnebiotooppeihin](#) -opas
 - [Webinaarisarja maatalousluonnon monimuotoisuudesta](#)
- Ympäristösopimukset ja muut tukitoimet
 - Ympäristösopimukset, [Ruokavirasto.fi](https://www.ruokavirasto.fi)
 - Helmi-elinympäristöohjelma: Luonnonsuojelulain mukainen tuki perinnebiotoopin kunnostukselle ja hoidolle, LSL-tuki ("Helmi-tuki")
 - [Sopimuslaidunnusopas](#), [Laidunpankki.fi](https://www.laidunpankki.fi)

Kiitos!

Sari Björk, Hämeen ELY-keskus

sari.bjork@ely-keskus.fi

